

ББК 4481.302я43

Г945

УДК 378ю4(477) – 009 + 37.017

ISBN 966-7773-70-1

Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – К.: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”. – 2009. – Вип. 18. – 262 с.

Збірник входить до переліку фахових видань, затверджених ВАК України (Постанова Президії ВАК України від 15.01.2003 року, протокол №1-05/1).

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного авіаційного університету (протокол №5 від 11.02.2009 р.)

У збірнику вміщені наукові праці викладачів, докторантів та аспірантів з питань мовознавства та літературознавства.

Для науковців, викладачів вузів, гімназій, учителів середніх шкіл, студентів.

Бібліографія в кінці статей.

ББК 4481.302я43

Г945

Редакційна колегія: канд. філол. наук, проф. **О.М.Акмалдінова**, д-р філол. наук, проф. **О.Д. Гнідан**, д-р філол. наук, проф. **А.Г. Гудманян**, д-р філол. наук, проф. **С.Я. Єрмоленко**, д-р філол. наук, проф. **С.С. Кіраль** (відп. редактор), д-р філол. наук, проф. **Л.І. Мацько**, д-р філол. наук, проф. **Г.Ф. Семенюк**, д-р філол. наук, проф. **Н.М. Сологуб**, д-р філол. наук, проф. **М.М. Сулима**, канд. філол. наук, доц. **С.В.Харченко**, д-р філол. наук, проф. **Я.В. Януш**, канд. філол. наук, доц. **Н.Ю.Ясакова** (відп. секретар).

Бібліографічна редакція – **В.С. Гоїнець**

Адреса редколегії: 03058, Київ, просп. Космонавта Комарова, 1, Національний авіаційний університет, Гуманітарний інститут, корпус 8, к. 603.
Сл. тел.: 8(044) 406-71-69

ISBN 966-7773-70-1

© Національний авіаційний університет, 2009

Мовознавство

Юлія ФРОЛОВА,
ст. викладач

ТИПИ КОМПЛЕКСНИХ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Мета цієї статті полягає у здійсненні класифікації комплексних трансформацій (трансформацій, які складаються з двох або більше простих трансформацій), що застосовуються в англо-українському художньому перекладі. Слід зазначити, що такі трансформації залишаються майже недослідженими. Якщо щодо комплексних лексико-граматичних трансформацій в художньому перекладі існують окремі згадки в таких підручниках та монографіях, як “Теория перевода (лингвистические аспекты)” В. Н. Комісарова [7; 183–186], “Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода) Л. С. Бархударова [2; 215–221], “Теория перевода и переводческая практика” Я. І. Рецкера [9; 48–63], “Перевод и лингвистика” О. Д. Швейцера [10; 23–28] та “Лексические вопросы перевода художественной прозы” В. С. Виноградова [3; 65–107], то стосовно їх класифікації не було проведено жодного дослідження.

Нами висувається припущення, що на основі характеристик різноманітних простих лексичних та граматичних трансформацій та струк-

© Ю. ФРОЛОВА, 2009

турного типу речень, що зазнають трансформацій у перекладі, можна встановити типи комплексних лексико-граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

Відомо, що при перекладі повної тотожності між оригіналом та перекладом досягти неможливо. Оригінал залишається єдиним неповторним результатом індивідуальної творчості письменника. Але завдяки різним перекладацьким трансформаціям, зокрема комплексним лексико-граматичним трансформаціям, можна якнайближче наблизитися до оригіналу.

Комплексні лексико-граматичні трансформації складаються з простіших лексичних та/або граматичних трансформацій. Такі комплексні трансформації різняться кількістю задіяних у них простих трансформацій, що дає можливість на цій підставі встановити типи комплексних лексико-граматичних трансформацій відповідно до кількості та характеру простих трансформацій, які використовуються у комплексних трансформаціях.

За кількістю простих трансформацій у перекладеному реченні можна виокремити такі комплексні трансформації:

1. Речення з двома простими (лексичними та/або граматичними) трансформаціями, наприклад:

“Do you like it?” – “I love it” [24; 80]. – “Подобається?” – “Дуже” [23; 88].

Цей приклад перекладу характеризується лексичною заміною повнозначного англійського речення *I love it* українським прислівником *дуже*, що виражає міру вияву внутрішнього почуття до чогось у цільовій мові. Крім того, для уникнення повтору з перекладу вилучається відповідник англійського дієслова *love*.

2. Речення з двома або більше лексичними та/або граматичними трансформаціями, наприклад:

I remember being surprised by his graceful, conservative foxtrot – I had never seen him dance before [24; 94]. – Пригадую, мене здивувала граційна стриманість його рухів – я, власне, вперше побачив, як він танцює [23; 88].

При перекладі цього англійського речення українською мовою застосовані як лексичні, так і граматичні трансформації. У першій частині речення при перекладі відбувається розширення значення іменника, тобто лексична трансформація генералізації [5; 4], де англійський додаток *foxtrot*, що має вузьку семантику, трансформується в український *його рухів* із ширшою семантикою. Прикметник *conservative* замінюється українським іменником *стриманість* з іншим

значенням. Для перекладу другої частини вихідного речення застосовано антонімічний переклад – відбувається трансформація англійської заперечної речення *I had never seen him dance before* українським стверджувальним реченням *я, власне, вперше побачив, як він танцює*, при цьому такий переклад супроводжується граматичною трансформацією, зокрема, додаванням вставного прислівника *власне* у цільове речення, а також лексичною трансформацією – заміною англійського прислівника *before* українським *вперше* в іншому значенні.

Розглянемо ще один приклад такої комплексної трансформації:

“Keep the blanket around you” – said the boy [22; 13]. – “Накинй ковдру на плечі” – сказав хлопець [21; 12].

У цьому випадку відбувається заміна дієслова *keep* українським дієсловом *накинй*. У перекладі застосовано також лексична трансформація конкретизації: замість *around you* перекладач вжив конкретніше словосполучення *на плечі*.

Наведемо ще один приклад:

“All art is quite useless” [28; 5]. – “Будь-яке мистецтво не дає жодної користі” [1; 24].

У цьому прикладі при відтворенні оригіналу мовою перекладу застосовується така лексична трансформація, як конкретизація англійського дієслова *to be* у третій особі однини, яке замінено на українське дієслово *дає* з конкретнішою семантикою у заперечній формі, що свідчить про застосування також “антонімічного” перекладу, англійське слово *all* замінюється на українське “*будь-яке*”, а прикметникове словосполучення *quite useless* транспонується в іменинкове словосполучення “*жодної користі*”.

За характером комплексних трансформацій (у плані задіяних мовних рівнів) можна виокремити такі комплексні трансформації:

1. Комплексні лексичні трансформації (характеризуються заміною окремих лексичних одиниць (слів, словосполучень) вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу, які мають інше значення [1; 73], наприклад:

“That huge place there?” – she cried pointing [24; 80]. – “Невже оте громадисько – твій будинок?” – вигукнула вона, показуючи пальцем [23; 78].

Даний приклад ілюструє комплексну трансформацію з виключно лексичними трансформаціями. У цільове речення введено прислівник *невже*; англійське словосполучення *huge place* трансформується в українському перекладі у *громадисько*, притаманне розмовній мові. Слід зазначити також застосування трансформації конкретизації – вказів-

ний займенник *there* трансформується у перекладі в українській іменник із займенником твій будинок з конкретнішим значенням.

2. Комплексні граматичні трансформації (процес перетворення формальної структури висловлення, де задіяно виключно граматичні трансформації для дотримання норм цільової мови), наприклад:

“A dream of form in days of thought – Who is it who says that? I forget [28; 12]. – “Мрія про форму, плекана в дні панування думки, - забув чії ці слова” [11; 33].

У перекладі відбувається додавання віддієслівного іменника *панування*, що типово для англо-українського перекладу, коли компактніші англійські словосполучення потребують відповідно до норм цільової мови додавання іменників на *-ання / ення та –аття/яття* [4; 279]. У другій частині цього прикладу спостерігається результат іншої граматичної трансформації – об’єднання речень, внаслідок застосування якої зникає потреба у вживанні питального речення у цільовому реченні.

3. Комплексні лексико-граматичні трансформації (застосування одночасно і лексичних, і граматичних трансформацій), наприклад:

“I don’t see the idea of going to town”, broke out Tom savagely [24; 105] – “Ну за яким бісом нам їхати зараз до міста?” – вибухнув Том [23; 78].

У цьому прикладі для досягнення адекватності перекладач використовує антонімічний переклад [7; 183, 8; 367], при цьому англійська заперечна конструкція *I don’t see the idea* трансформується в стверджувальну *Ну за яким бісом*. У даному випадку відбувається заміна англійського повнозначного речення українським образним фразеологізмом. У другій частині прикладу англійський словосполучення *broke out savagely* замінюється на дієслово “*вибухнув*”.

На основі структурного типу речень оригіналу, що підлягають комплексній трансформації у перекладі, виокремлюються такі комплексні трансформації:

1) комплексні трансформації простих (непоширених та поширених) речень вихідного тексту, наприклад:

“Would you ever!” [25; 86] – “Ви тільки уявіть собі!” [14; 137].

Цей приклад перекладу характеризується цілісним перетворенням речення оригіналу *Would you ever* в українське просте поширене речення *Ви тільки уявіть собі*. У даному випадку спостерігається комплексна лексико-граматична трансформація, що складається з простіших трансформацій: замість англійського прислівника *ever* в українському перекладі вжито *тільки* (лексична заміна); англійське допоміжне

дієслово *would* трансформується при перекладі у дієслово з присвійним займенником *уявіть собі* з конкретнішим значенням, що свідчить про трансформацію конкретизації (граматична трансформація) та англійське еліптичне речення стає простим поширеним реченням (граматична трансформація). Слід зазначити також перестановку членів речення: в англійській мові присудок *would* передує підмету *you*, що не притаманно мові оригіналу, у той час як в українському реченні підмет *ви* передує прислівнику *тільки*.

2) Комплексні трансформації ускладнених речень оригіналу (тобто, речень, у структурі яких є інфінітивні, герундіальні та дієприкметникові, а також абсолютні конструкції), наприклад:

Being commanded by her elder sister to get the dictionary from the cupboard, Miss Jemima had extracted two copies of the book from the receptacle in question [26; 3] – Коли міс Пінкертон звеліла сестрі принести з шафи словник, та взяла із згаданого сховку два примірника [20; 25].

Досить цікавим у цьому прикладі є переклад дієприкметникової конструкції вихідного речення. У перекладі спостерігається застосування лексичних і граматичних трансформацій: англійська складна дієприкметникова конструкція *Being commanded* спрощується в українському перекладі до одного дієслова-присудка *звеліла*, при цьому відбувається конкретизація іншомовного словосполучення *her elder sister* українським *міс Пінкертон*. Для збереження логічної структури українського речення перекладач вдається до лексико-граматичної трансформації – додавання прислівника *коли*.

Розглянемо ще один приклад:

I could decently take my leave, and I asked myself why on earth Mrs. Strickland had allowed me to come [17; 38] – Обмірковуючи, як би то чемно розпрощатися і піти, я дивувався, нащо вона мене сюди пустила [16; 44].

У цьому прикладі спостерігається заміна англійської інфінітивної конструкції *had allowed me to come* українською нащо вона мене сюди пустила, при цьому інфінітив *to come* перекладається дієсловом у формі минулого часу пустила з іншим лексичним значенням у цільовій мові. Заміна власного імені *Mrs. Strickland* українським займенником вона свідчить про лексичну трансформацію, у той час як вилучення англійської конструкції *had allowed* і додавання в українській прислівника *сюди* свідчить про застосування граматичної трансформації. Якщо розглядати речення в цілому, то слід зазначити також трансформацію вербалізації іменника *leave*, що перекладається інфінітивом *піти*

(про цю трансформацію див.: 6; 28), а також додавання дієприслівника *обмірковуючи* та дієслова *розпроцятися* для повнішої передачі змісту речення оригіналу.

Розглянемо тепер переклад речення з герундійною конструкцією:

He loved acting, but his physique prevented him from playing any but a few parts, which was fortunate, for he was a bad actor [18; 18] – Він вельми любив виступати на сцені, але через конституцію свою міг, на щастя, виконувати лише ролі досить обмеженого діапазону – на щастя, бо грав Джиммі Ленгтон препогано [15; 14].

При перекладі цього речення спостерігається вживання такої граматичної трансформації, як вербалізація англійських герундіїв. Так, герундійна форма *acting* внаслідок застосування трансформації вербалізації в українському перекладі замінюється на дієслово *виступати* з додаванням словосполучення *на сцені*; герундій *playing* перекладається дієслівним сполученням з іменником виконувати ролі з використанням прислівника *лише*, що виконує обмежувальну функцію у цільовому реченні.

3) Комплексні трансформації складних (складносурядних та складнопідрядних) вихідних речень, наприклад:

...but thought that if he did sleep any more, he might just as well be dead, and so save his board and lodging [12; 19] – Ну, а якщо він і справді зуміє спати більше, то чи не краще відразу померти та й не витрачатись на харчі й помешкання [13; 26].

У даному випадку англійське складне речення перекладається українським складнопідрядним реченням, при цьому застосовується комплексна лексико-граматична трансформація, що супроводжується антонімічним перекладом – англійське стверджувальна фраза *save his board* замінюється українською заперечною *не витрачатись*.

Розглянемо один приклад застосування комплексної лексико-граматичної трансформації для перекладу англійського складнопідрядного речення:

It is not without melancholy that I wonder among my recollections of the world of letters in London when first, bashful but eager, I was introduced to it [17; 15] – Тепер мене огортає сум, коли вертаюсь у спогадах у той літературний Лондон, куди мене, бентежного й поривного, вводили вперше [16; 28].

Як і в попередньому прикладі, перекладач вдається до антонімічного перекладу, при цьому використовує як лексичні, так і граматичні трансформації. Англійська заперечна конструкція *It is not without melancholy* трансформується у стверджувальну *тепер мене огортає сум*

у цільовому реченні, при чому безособова конструкція *It is ...* замінюється на особове речення із уведенням прислівника *тепер*, додавання займенника мене в родовому відмінку. У другій частині речення відбувається лексична заміна англійського словосполучення *the world of letters* українським прикметником *літературний*, а пасивна конструкція *I was introduced* замінюється активною *вводили вперше*. Все це свідчить про повне відтворення змісту вихідного речення внаслідок застосування такої комплексної трансформації.

З вищенаведених прикладів видно, що при перекладі англійських речень у художній літературі українською мовою нерідко застосовуються комплексні лексико-граматичні трансформації, що складаються з простих лексичних та/або граматичних трансформацій.

Отже, комплексні трансформації можуть бути елементарними (тобто, вони складаються лише з двох простих трансформацій) та складними (що передбачають застосування більше ніж двох простих трансформацій), а також суто лексичними або граматичними та лексико-граматичними. Перспективним у дослідженні комплексних трансформацій в англо-українському художньому перекладі видається виявлення контекстуальних умов застосування комплексних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Тетради переводчика (Что же такое лексические трансформации?): Науч.-теорет. сб. – М., 1980. – Вып. 17. – 121 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общ. и част. теории перевода. – М., 1975. – 239 с.
3. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. – М., 1978. – 350 с.
4. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова. – К., 1997. – 493 с.
5. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову. Навч. посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. – Вінниця, 2003. – 608 с.
6. Карабан В. І., Борисова О. В., Колодій Б. М., Кузьміна К. А. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) / Навч. посібн. – Вінниця, 2003. – 208 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода: (Лингв. аспекты) – М., 1990. – 250 с.

8. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця, 2001 – 448 с.
9. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974. – 216 с.
10. *Швейцер А. Д.* Перевод и лингвистика. – М., 1973. – 280 с.

ДЖЕРЕЛА МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

11. *Вайлд О.* Портрет Доріана Грея: Роман / Пер. з англ. Р. Доценка. – Харків, 2006. – 398 с.
12. *Джером, К. Джером* Трое в лодке, не считая собаки: Книга для чтения на английском языке. – СПб., 2007. – 256 с.
13. *Джером, Джером К.* Трое в одном човні (як не рахувати собаки); Оповідання / З англ. пер. Ю. Лісняк, Р. Доценка. – К., 2003. – 370 с.
14. *Лоуренс Д. Г.* Коханець Леді Чаттерлі : Роман / Пер. з англ. Д. О. Радієнко. – Харків, 2005. – 382 с.
15. *Моем С.* Лицеїї : Роман / Пер. з англ. З. Лібмана. – Київ, 1967. – 223 с.
16. *Моем В. С.* Місяць і мідяки; На жалі битви: Романи. (Пер. з англ.); передм. І. О. Володавської. – К., 1989. – 574 с.
17. *Моэм У.* Луна и грош: Книга для чтения на англ. яз. – СПб., 2006. – 384 с.
18. *Моэм У. С.* Театр. Роман. на англ. яз. – М., 2002. – 304 с.
19. *Музика С.* Зарубіжна література. Посібник-хрестоматія. – Т., 2003 – 704 с.
20. *Теккерей В. М.* Ярмарок Суєти: Роман без героя / Пер. з англ. О. Сенюк. – Харків, 2003. – 397 с.
21. *Хемінгуей Е.* Старий і море: Повість. Оповідання. / Пер. з англ. В. Митрофанова. – К., 1993. – 96 с.
22. *Хемінгуей Е.* Старик и море. Зелёные Холмы Африки: Книга для чтения на английском языке. – СПб., 2005. – 320 с.
23. *Фіцджеральд Ф. С.* Великий Гетсбі. Ніч лагідна: Романи / Пер. з англ. М. Пінчевського. – Харків, 2003. – 397 с.
24. *Фіцджеральд Ф. С.* Великий Гетсбі. (The Great Gatsby). На англ. яз. – М., 2007. – 160 с.
25. *Lawrence D. H.* Lady Chatterley's Lover. – L., 2005. – 276 p.
26. *Thackeray W.* Vanity Fair. – L., 1994. – 672 p.
27. *The Concise Oxford Dictionary / ed. by Della Thompson.* – Oxford, 1995. – 1632 p.

28. *Wilde O.* The Picture of Dorian Gray. – L., 2001. – 194 p.

АНОТАЦІЯ

Фролова Ю. Типи комплексних лексико-граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі

Мета цієї статті полягає у здійсненні класифікації комплексних трансформацій (трансформацій, які складаються з двох або більше простих трансформацій), що застосовуються в англо-українському художньому перекладі.

SUMMARY

The article deals with the main types of complex lexico-grammatical transformations in the English-Ukrainian artistic direction of translation.